

ДУАЛІСТИЧНА ПРАВОВА ПРИРОДА АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Роман Миколайович БОЙКО,

*аспірант відділу аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0009-0002-0527-1013>*

Адвокатське самоврядування є складним правовим феноменом, що поєднує риси приватноправового саморегулювання та публічно-правового управління. Його правова природа не може бути зведена ані до класичної моделі корпоративної автономії, ані до державного адміністрування. Саме зазначена дуалістична характеристика визначає особливе місце адвокатського самоврядування в системі правових інститутів.

У науковій літературі адвокатське самоврядування традиційно розглядають крізь призму професійної автономії та інституційної незалежності адвокатури. Так, Н. Бакаянова підкреслює, що органи адвокатського самоврядування є формою інституційного забезпечення незалежності адвокатської діяльності, оскільки саме через них реалізується внутрішня організація професії та механізми професійної відповідальності [1]. Подібна позиція О. Ялового, який визначає адвокатське самоврядування не лише як демократичний принцип в адвокатурі, а й як механізм, що забезпечує ефективне функціонування системи адвокатури, зберігаючи її незалежність і професійну компетентність [2, с. 111]. Із цього погляду акцент робиться на автономності та саморегулятивному характері відповідних органів.

Публічно-правовий вимір діяльності органів адвокатського самоврядування підтверджується також результатами порівняльно-правових досліджень іноземних моделей організації адвокатури. Так, С. Вилков, аналізуючи досвід Франції, Італії, Німеччини та Польщі, зазначає, що самоврядні професійні об'єднання адвокатів у країнах Європейського Союзу відіграють ключову роль у забезпеченні захисту членів професії, формуванні стандартів адвокатської діяльності та контролі за дотриманням правил професійної етики. Водночас на ці органи покладається обов'язок здійснення дисциплінарних функцій і реагування на порушення професійних норм, що свідчить про наявність у їх діяльності елементів публічно значущого правового регулювання [3]. Такий підхід демонструє, що навіть у європейських правових системах із високим рівнем автономії адвокатури самоврядні інституції поєднують механізми професійної саморегуляції з функціями, спрямованими на забезпечення суспільного інтересу.

Отже, з одного боку, адвокатське самоврядування функціонує як інститут громадянського суспільства, що об'єднує представників професії, формує внутрішні стандарти поведінки, забезпечує колегіальне вирішення питань професійної діяльності. Його органи обираються самими адвокатами, діяльність базується на принципах самостійності та саморегулювання.

З іншого боку, результати діяльності органів адвокатського самоврядування мають публічно-правові наслідки. Вони приймають рішення, обов'язкові для адвокатів, здійснюють дисциплінарну юрисдикцію, упливають на доступ осіб до правничої допомоги, формують механізми професійного контролю. Такі повноваження мають ознаки владно-організаційного впливу, характерну для публічного управління.

Позиція щодо публічно-правового виміру адвокатського самоврядування додатково обґрунтовується підходом У. Бек, яка розглядає органи адвокатського самоврядування як елемент системи публічного управління. Авторка зважає на те, що адвокатське самоврядування є гарантованим державою правом адвокатської спільноти самостійно вирішувати питання організації й діяльності адвокатури відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Водночас за правовою природою орган адвокатського самоврядування визначається як «квазі-державний орган» — суб'єкт публічно-правових відносин, який за дорученням держави здійснює функції, пов'язані з оптимізацією адвокатської діяльності через гарантування незалежності адвокатів, захист від утручання, підтримання високого професійного рівня та створення оптимальних умов реалізації відповідних завдань [4, с. 121].

У системі публічного управління органи адвокатського самоврядування виконують, зокрема, функції формування високопрофесійного та інтолерантного до корупції адвокатського корпусу, визначення етичних стандартів адвокатської діяльності, захисну та забезпечувальну функції. Забезпечувальна функція, за авторкою, реалізується у двох формах — представницькій (представництво спільних інтересів адвокатів) і комунікативній (створення умов і засобів для вільного, безперешкодного обміну інформацією між суб'єктами адвокатської діяльності та іншими учасниками суспільних відносин) [4, с. 122]. Це додатково підтверджує поєднання професійної автономії з публічно значущими управлінськими ефектами діяльності органів самоврядування.

Поєднання вищезазначених двох вимірів і визначає дуалістичну природу адвокатського самоврядування, а саме: не державність за суб'єктом і публічно-правовий характер управління за змістом діяльності. У такому розумінні воно виступає особливою формою інституціоналізації професійної автономії, що водночас виступає механізмом реалізації публічного інтересу. З огляду на наведене, адвокатське самоврядування доцільно розглядати як комбінований правовий інститут, що поєднує

риси професійної корпорації та суб'єкта публічного адміністрування. Це визначає його місце в системі адміністративно-правових відносин, де внутрішньоорганізаційні процеси поєднуються з публічно значущими управлінськими функціями.

Водночас у науковій доктрині відсутня єдність щодо визначення правової природи адвокатського самоврядування. Частина дослідників розглядає його переважно як форму корпоративного саморегулювання, наголошуючи на автономності професійної спільноти та недержавному характері відповідних органів. Такий підхід акцентує увагу на внутрішньоорганізаційній природі самоврядування, проте дещо звужує його значення, оскільки не враховує публічно-правових наслідків прийнятих рішень. Інша група науковців, навпаки, схильна тлумачити адвокатське самоврядування як елемент системи публічного управління, підкреслюючи делегований характер окремих повноважень та їх спрямованість на забезпечення суспільного інтересу. Проте й такий підхід не є вичерпним, адже не відображає інституційну незалежність адвокатури як інституту громадянського суспільства.

Саме тому, на нашу думку, обґрунтованим здається комплексний підхід, відповідно до якого адвокатське самоврядування має змішану (дуалістичну) правову природу, що поєднує ознаки професійної автономії та публічного адміністрування. Такий підхід дає змогу пояснити специфіку його статусу: органи адвокатського самоврядування не є органами державної влади, проте реалізують владно-організаційні повноваження, спрямовані на забезпечення як інтересів професійної спільноти, так і публічного інтересу у функціонуванні системи правничої допомоги. У такому розумінні адвокатське самоврядування виступає особливою формою інституційної взаємодії держави та громадянського суспільства, у межах якої поєднуються саморегулятивні механізми та публічно-правові управлінські функції.

Список використаних джерел:

1. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України : дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2017. 487 с.
2. Яловий О. О. Організаційно-правові засади діяльності адвокатів України : дис. ... докт. філос. : 081 Право. Харків, 2024. 188 с. URL: https://univd.edu.ua/files/councils/80/dysertatsiia_ialovyi_oo.pdf.
3. Вилков С. В. Зарубіжний досвід організації та функціонування незалежних самоврядних органів адвокатури (на прикладі Франції, Італії, Німеччини, Польщі). *Наше право*. 2024. № 3. С. 379—386. DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2024.3.51>.
4. Бек У. П. Органи адвокатського самоврядування в системі органів публічного управління: поняття та функції. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2021. № 68. С. 118—123. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.68.19>.